

Bewerking competentieprofiel

Leerkracht speciaal onderwijs, gespecialiseerd in de omgang met leerlingen met een lichte verstandelijke handicap en ernstige gedrags- en/of psychiatrische problematiek

© 2014 Nederlands Jeugdinstituut/LECSO Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enige andere wijze zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.

Het Nederlands Jeugdinstituut heeft deze studie verricht in samenwerking met LECSO.

Auteur(s)

Drs. Deanne Radema
Bart van Kessel
Chaja Deen

Nederlands Jeugdinstituut

Catharijnesingel 47
Postbus 19221
3501 DE Utrecht
Telefoon 030 - 230 63 44
Website www.nji.nl
E-mail info@nji.nl

Inhoudsopgave

Landelijke werkgroep zmolkers (jan 2014)	4
Het profiel	5
Competentieprofielen	6
Verdiepingsdimensie	11

Landelijke werkgroep zmolkers (januari 2014)

Het profiel is afgestemd op de vier kerncompetenties die gelden voor elke professional die met deze doelgroep werkt. Zie document *Kerncompetenties van uitvoerders van onderwijszorgarrangementen voor zmolkers*.

Het oorspronkelijk profiel is te vinden in: Pijlers voor een succesvol onderwijszorgarrangement. Voor jeugdigen met een licht verstandelijke handicap en ernstige gedragsproblemen en/of psychiatrische problemen (2007).

Amsterdam: De Bascule, Cluster Speciaal Onderwijs en Zorg.

ISBN: 978-90-70673-65-9

Hoe is het oorspronkelijke profiel tot stand gekomen?

Voor het beschrijven van het document is gebruik gemaakt van diepte-interviews met leerkrachten, orthopedagogen en pedagogisch medewerkers, die gezamenlijk het onderwijszorgarrangement concreet vormgeven. Op basis van een expertmeeting waarbij leerkrachten, orthopedagogen, pedagogisch medewerkers en leidinggevenden uit de betrokken praktijkvoorbeelden aanwezig waren, is het profiel aangescherpt.

Bij de uitwerking van de competenties is uitgegaan van het document *Bekwaam & Speciaal. Generiek competentieprofiel speciale onderwijszorg* (Werkverband Opleidingen Speciaal Onderwijs, 2004). In het profiel zijn zowel de benodigde didactische als agogische competenties beschreven. Om als leerkracht/(ped)agogisch werker doeltreffend met deze doelgroep om te kunnen gaan, zijn competenties vanuit beide domeinen noodzakelijk. In een ander document zijn in 2014 vier kerncompetenties beschreven, die de basis vormen van het pedagogisch klimaat dat door de betrokken professionals wordt vormgegeven. Deze kerncompetenties hebben betrekking op alle professionals die omgaan met deze doelgroep, ongeacht achterliggende discipline. Beide documenten zijn op elkaar afgestemd en in samenhang met elkaar te gebruiken. Voor bijvoorbeeld doeleinden als werving voor een vacature en selectie, het voeren van functioneringsgesprekken of ontwikkelingsgerichte besprekingen tussen leidinggevende en professional, én als reflectiemateriaal voor professionals onderling om zo bij te dragen aan de kwaliteit van de geleverde ondersteuning.

Wat is er nu aangepast aan het profiel?

In 2013 en 2014 loopt er een stimuleringstraject om een basisaanpak en de benodigde randvoorwaarden te ontwikkelen. Het doel is een onderwijszorgarrangement te beschrijven voor leerlingen met een (lichte) verstandelijke beperking en ernstige gedrags- en/of psychiatrische problematiek. In deze beschrijvingen ligt de focus op het pedagogisch klimaat zoals professionals uit onderwijs en zorg dat met elkaar vorm moeten geven. Hiervoor zijn ook vier kerncompetenties beschreven die gelden voor elke professional die met deze doelgroep werkt en aan de basis liggen van het pedagogisch klimaat. Het aangepaste profiel is geredigeerd zodat het qua taalgebruik in afstemming is met de vier omschreven kerncompetenties.

Het profiel

1. Beknopte omschrijving

De leerkracht in het speciaal onderwijs is verantwoordelijk voor het 'leren te leren' van leerlingen met een lichte verstandelijke handicap en ernstige gedrags- en/of psychiatrische problematiek. Door middel van een affect neutrale, maar betrokken houding en concrete, korte aanwijzingen begeleidt hij de leerlingen. Hij heeft hierbij een breed handelingsrepertoire in didactische en agogische benaderingswijzen en zet in op de kracht en mogelijkheden van de leerlingen. Hij is extra alert op de invloed die zijn eigen gedrag en dat van anderen in de omgeving heeft op de leerling. Hij is in staat creatief en proactief te handelen in de groep en anticipeert op hetgeen in de groep gebeurt door een scherpe blik voor signalen en een goed inschattingsvermogen. In zijn benaderingswijze sluit hij aan bij het sociaal-emotionele ontwikkelingsniveau van de leerling en is in staat flexibel om te gaan met cognitieve leerdoelen als de situatie van de leerling (of de groep) daarom vraagt. De leerkracht kan tegelijkertijd de sociaal-emotionele ontwikkeling stimuleren door het 'leren' te plaatsen in het perspectief van leerlijnen en uit te gaan van wat de leerling wél kan. De leerkracht biedt door de voorspelbaarheid in ruimte, tijd en persoon een veilige en vertrouwde omgeving. Hij versterkt door positieve feedback en authentieke betrokkenheid het zelfvertrouwen van de leerling en is in zijn aanpak en eisen nadrukkelijk gericht op het behalen van successen door de leerling. Hij is niet alleen proactief in relatie tot de groep en de individuele leerling, maar ook in de samenwerking met ouders en andere professionals en is erop gericht zoveel mogelijk afstemming in zijn handelwijzen te bewerkstelligen. Hij heeft een sterke mate van zelfreflectie, kent eigen grenzen, weet op tijd afstand te nemen en een beroep op collega's te doen. Door voortdurende reflectie op zijn handelen en de gevolgen daarvan scherpt hij zijn handelwijze aan en breidt hij zijn repertoire uit.

2. Uitgebreide uitwerking

Op de volgende pagina's wordt het profiel in een aantal domeinen nader uitgewerkt.

Competentie 1 t/m 7 zijn hierin afgestemd op de vier kerncompetenties. Het betreft de competenties:

1. Interpersoonlijk competent in de omgang met leerlingen;
2. Orthopedagogisch competent in de omgang met leerlingen;
3. Orthodidactisch competent in de omgang met leerlingen;
4. Organisatorisch competent;
5. Competent in samenwerking met collega's;
6. Competent in samenwerking met de omgeving;
7. Competent in reflectie en ontwikkeling.

Competentieprofielen

Competentie 1 | Interpersoonlijk competent in de omgang met leerlingen

Doel

Een leerkracht die interpersoonlijk competent is, werkt actief, geduldig en bewust aan een goede communicatie (interactie) met iedere leerling in het onderwijs-zorgarrangement. Hij verbindt daaraan consequenties voor zijn handelen. Hij weet in de groep en met iedere individuele leerling zodanig met (machts- en gezags)verhoudingen, afstandelijkheid, nabijheid, vriendelijkheid en vijandigheid om te gaan, dat er in de groep een goede basis is voor onderlinge verstandhouding en communicatie.

Bekwaamheidseis

Van een leerkracht SO, die werkt met de genoemde doelgroep, moet dus geëist worden, dat hij zich nadrukkelijk bewust is van eigen houding en gedrag en de invloed daarvan op de leerlingen. Hij dient over voldoende kennis en vaardigheden op het gebied van communicatie (interactie) te beschikken, om een basis te leggen voor samenwerking.

Gezien de extreme gevoeligheid van de doelgroep voor externe prikkels en voor sfeer in de groep/relatie, vergt dit extra oplettendheid en nauwgezetheid in de interactie met de leerlingen, overzicht over gedragingen en gevolgen daarvan, en creatief en proactief anticiperen op gedrag. Hij moet als het ware het proces of de signalen in de groep of in het één-op-ééncontact met de leerling kunnen 'lezen'. Bij deze doelgroep is bovendien het hanteren van een affect neutrale, doch betrokken houding van groot belang. De leerkracht is doordrongen van het feit dat het gedrag van de leerling(en) uit onmacht ontstaat en niet uit onwil.

Dat houdt in dat hij

- Kennis heeft van groepsdynamische processen, onbevooroordeeld observeert en deze kennis kan vertalen naar de praktijk.
- Communiqueert op een niveau dat aansluit bij de vaardigheden van de leerling.
- Op een nauwgezette, bewuste en open manier contact maakt en onderhoudt met iedere leerling in zijn groep en ervoor zorgt dat elke leerling contact kan maken met hem.
- In staat is non-verbale signalen van de leerlingen te 'lezen', in te voelen, en hierop te anticiperen zodat escalaties voorkomen worden; ingrijpt in het belang van de leerling ook als deze er niet om vraagt.
- Sturend reageert in crisissituaties, beoordeelt welke interventies nodig zijn en met collega passende maatregelen neemt om de veiligheid van leerlingen te borgen.
- Agressief gedrag in de groep weet te hanteren, groepsdynamiek kan beïnvloeden en de-escalatie en agressieregulatietechnieken hanteert.
- Ervoor zorgt dat incidenten zo min mogelijk het dagprogramma van de andere leerlingen verstoren. Als ongewenst gedrag zich blijft herhalen passende maatregelen treft, eventueel in samenwerking met andere professionals, waarbij desgewenst een brug wordt gelegd tussen zorg- en onderwijsinstellingen.
- De leerlingen laat merken dat hij weet wat hen bezighoudt.
- De leerlingen op een neutrale wijze en met concreet en helder taalgebruik, in korte enkelvoudige boodschappen, duidelijk maakt wat hij van hen verwacht.
- De leerlingen uitnodigt tot samenwerking door zijn manier van communiceren (verbaal en non-verbaal).
- Duidelijk leiding geeft, met ruimte voor eigen initiatief van de leerlingen; met de groep het groepsklimaat en het samenwerken in de groep bespreekt.
- Omgangsregels helder maakt, deze (speels) overdraagt en hanteert; continu regels en structuur verduidelijkt en consequent ingrijpt als die overtreden worden.
- Geduldig is in het opbouwen van een relatie met de leerling(en).

- Afwachtend durft te zijn en los durft te laten, met gevoel voor de mogelijke gevolgen.
- Informatie benut om te zorgen voor continuïteit en consistentie in het contact met de leerling(en).
- Met respect voor de persoon grenzen stelt en consequent toepast.
- In staat is om korte en concrete feedback te geven op het (ongewenste) gedrag van de leerling en de consequenties ervan en geduldig uitlegt waarom bepaald gedrag verwacht wordt en wat het de leerling oplevert als hij dat gedrag laat zien.
- Authentiek is in zijn benadering van de leerling.
- Na een conflictsituatie met een schone lei verder kan, de leerling niet afvalt en ruimte neemt om na te bespreken.
- Positiviteit, acceptatie en rust uitstraalt.
- In voor de leerling spannende taaksituaties (verbale) geruststelling en de juiste nabijheid biedt.
- Positief gedrag en interacties complimenteert/beloont en talenten en successen belicht.

Competentie 2 | Orthopedagogisch competent in de omgang met leerlingen

Doel

Een leerkracht die orthopedagogisch competent is, zorgt voor een leef- en leeromgeving met een bij de leerlingen en bij de groep passende verhouding tussen veiligheid en uitdaging. Hij vindt voor alle leerlingen een evenwicht in de behoeften aan en mogelijkheden tot relatie, autonomie en competentie.

Bekwaamheidseis

Van een leerkracht SO, die werkt met de genoemde doelgroep, moet dus geëist worden dat hij de (ortho)pedagogische kennis, inzicht en vaardigheden in huis heeft om het evenwicht tussen veiligheid en uitdaging in de leeromgeving tot stand te brengen (voor de afzonderlijke leerlingen en voor de hele groep). Hij is in staat op basis van (eigen) verkenning van de hulpvraag van de leerlingen zijn professioneel handelen planmatig vorm te geven en met andere deskundigen af te stemmen.

Dat houdt in dat hij:

- In staat is uit diverse bronnen van informatie over de leerling, het (plaatsvervangend) gezin of de leefgroep informatie te verzamelen, waardoor behoeften, wensen, mogelijkheden en beperkingen van de leerling en zijn omgeving samenhangend in kaart kunnen worden gebracht.
- Een goede inschatting kan maken van de gevolgen van bepaalde combinaties van leerlingen in één klas of subgroep en hierop anticipeert.
- Een goed beeld heeft van het sociale klimaat in een groep leerlingen en van het individuele welbevinden van de leerlingen; een goed beeld heeft van de sociaal-emotionele ontwikkeling, en gedragskenmerken van alle leerlingen en de daaraan gerelateerde behoefte aan veiligheid, houvast en regelmaat, ook in relatie tot de behoefte aan ruimte en autonomie.
- Op basis daarvan individuele handelingsplannen ontwerpt, gericht op de sociaal-emotionele ontwikkeling van de leerlingen.
- Zijn pedagogisch handelen en gedragsinterventies afstemt op de hulpvragen van de leerlingen en van de groep.
- Tijdens het onderwijsleerproces zijn beeld van de sociaal-emotionele ontwikkeling van de leerlingen verder ontwikkelt.
- Het plan van aanpak of de benadering evalueert en zo nodig bijstelt, voor individuele leerlingen en voor de hele groep.
- In staat is tot het aanbrengen van een heldere structuur, waarbij overgangsmomenten duidelijk aangegeven zijn en de structuur continu verduidelijkt (bv. door terugkerend dagprogramma, gebruik van

- pictogrammen of kleur erbij, e.d.).
- Voorspelbaar is en zich houdt aan gemaakte afspraken.
 - Kennis van de meest voorkomende gedragsproblemen en psychiatrische ziektebeelden, bijbehorende gedragsuitingen en de invloed van een cognitieve beperking hierop weet toe te passen en gedragstherapeutische principes hanteert.
 - Veel vragen stelt om leerlingen bewust te laten worden van hun gedrag en de consequenties daarvan; proactief informatie geeft.
 - Kansen signaleert en creëert voor leerlingen om dingen te oefenen, nieuwe vaardigheden eigen te maken, van hun gedrag te leren en op positieve ervaringen op te doen.
 - Afwisseling kan bieden wat betreft inspanning en ontspanning over de dag (afwisseling tussen werkmomenten en speelmomenten).
 - Situationeel kan handelen; per individuele leerling verschil kan maken in de omgang en naast regels voor iedereen individuele afspraken hanteert voor leerlingen die dit aankunnen.
 - Mogelijkheden creëert voor een leerling om prikkels uit de weg te kunnen gaan, zich terug te kunnen trekken.
 - Leerlingen betreft (mede verantwoordelijk maakt) bij het realiseren van werkdoelen, verheldert waar ze samen naar toe werken en veelvuldig herhaalt wat hij van de leerling verwacht.
 - In kan schatten wanneer het functioneel is om juist dóór te pakken, heel bewust en voorbereid een berekenende 'knal' kan maken, waarna een leerling verder kan.
 - Op de hoogte is van gedragsmethodieken en daarmee kan werken.
 - De leerling begeleidt en stimuleert naar een zo zelfstandig mogelijke positie binnen de maatschappij.
 - Inschat welke ruimte verantwoord is, welke mate van regie een leerling aankan en wat daarin de volgende stap is.
 - Het grenzenzoekend gedrag van deze kwetsbare doelgroep (met vaak veel negatieve ervaringen) positief en duidelijk kan hanteren.
 - In staat is om in moeilijke situaties en bij tegengestelde belangen op vastberaden en constructieve wijze besluiten te nemen en tot oplossingen te komen, zodat de leerling en de groep weten waar ze aan toe zijn.
 - Basiskennis heeft van systeemtheoretische, cognitief-gedragsmatige, normatief-ethische en muzisch-agogische methoden en deze weet in te zetten voor zijn intentioneel handelen in de onderwijs(zorg)situatie.

Competentie 3 | Orthodidactisch competent in de omgang met leerlingen

Doel

Een leerkracht die orthodidactisch competent is, ontwerpt een krachtige leeromgeving in zijn klas en zijn lessen. Hij stemt leerinhouden en zijn doen en laten af op de leerlingen en houdt rekening met individuele verschillen. Hij motiveert de leerlingen voor hun leertaken, daagt hen uit om er het beste van te maken en helpt hen om ze met succes af te ronden. Hij leert de leerlingen leren, ook van en met elkaar, om daarmee onder andere hun leerbekwaamheid en zelfstandigheid te bevorderen.

Bekwaamheidseis

Van een leerkracht SO, die werkt met de genoemde doelgroep, moet dus geëist worden, dat hij de (ortho)didactische kennis en vaardigheden in huis heeft om die krachtige leeromgeving tot stand te brengen op een eigentijdse, creatieve en planmatige manier. Hij is in staat op basis van (eigen) diagnose van voorkomende problemen zijn professioneel handelen planmatig vorm te geven en met andere deskundigen af te stemmen. Hij ontwerpt een krachtige leeromgeving in zijn klas en zijn lessen. Hierbij gaat hij uit van het opbouwen van zelfvertrouwen als basis voor leren. De leerkracht is bereid de sociaal-emotionele ontwikkeling als

uitgangspunt te nemen en daarop aan te sluiten, ook als dit betekent (tijdelijk) een stapje terug te doen.

Dat houdt in dat hij

- Een goed beeld heeft van het leerniveau, de leerbehoeften, de leermogelijkheden en de leerstijlen van alle leerlingen.
- Op basis daarvan op creatieve wijze speel-, werk- en leeractiviteiten ontwerpt die voor de individuele leerlingen (en voor, waar mogelijk, subgroepjes) uitvoerbaar zijn en hen motiveren tot zelfwerkzaamheid en zelfstandigheid.
- Doelgericht plannen maakt en werk voorbereidt, zodat iedere leerling op het eigen niveau kan werken.
- De samenwerking tussen leerlingen bevordert door hen te stimuleren tot of te begeleiden bij het reflecteren op het proces van samenwerken.
- Indien een leerling nieuw is in het onderwijs-zorgarrangement, in staat is om leeractiviteiten (tijdelijk) onder het niveau van de leerling aan te bieden zodat succeservaringen mogelijk worden gemaakt.
- In staat is om gestelde cognitieve leerdoelen (tijdelijk) los te laten indien de situatie van de leerling daarom vraagt, en zich vooral te richten op sociaal-emotionele leerdoelen en/of arbeidstoeleiding.
- Zijn didactisch handelen op de leermogelijkheden van de individuele leerling afstemt.
- Tijdens het onderwijs-leerproces zijn beeld van de speel- en leerontwikkeling van de individuele leerlingen verder ontwikkelt.
- Leerlingen zelf dingen laat doen en ondervinden; geduldig is en vertrouwen in het kunnen uitstraalt; afwachtend durft te zijn en durft los te laten met een goede inschatting van de gevolgen.
- Op basis van deze beeldvorming zijn diagnose en plan van aanpak ter discussie stelt in overleg met de orthopedagoog, en het plan van aanpak voor de individuele leerling bijstelt of aanscherpt.

Competentie 4 | Organisatorisch competent

Doel

Een leerkracht die organisatorisch competent is, zorgt voor een overzichtelijke, prettige en taakgerichte sfeer in zijn klas en zijn lessen. Hij plant en organiseert de onderwijs-leeractiviteiten en -processen zodanig, dat leerlingen succeservaringen op kunnen doen, dat de leerlingen zich op hun gemak voelen en dat de leerlingen weten welke ruimte ze hebben voor eigen initiatief. Hij zorgt er ook voor dat de leerlingen weten wat ze moeten doen, hoe en met welk doel ze dat moeten doen.

Bekwaamheidseis

Van een leerkracht SO, die werkt met de genoemde doelgroep, moet dus geëist worden, dat hij de organisatorische kennis en vaardigheden in huis heeft om in zijn klas en zijn lessen een goed leef- en werkklimaat tot stand te brengen, voor alle leerlingen, voor zichzelf en voor zijn collega's. Aangezien de doelgroep sterk individueel benaderd moet worden, vraagt dit om goed overzicht over de verschillende individuele activiteiten, en een zeer zorgvuldige voorbereiding en planning. Hij zorgt, in het belang van de leerling, voor een goede afstemming tussen de activiteiten van de diverse behandelaars of beroepskrachten die bij de leerling betrokken zijn (regie- of spilfunctie) en bewaakt wat er om de leerling heen gebeurt. Indien de leerling enige tijd buiten de klas gaat werken met een beroepskracht, is steeds zorgvuldige overdracht nodig over de toestand van de leerling en eventuele voorvallen die hebben plaatsgevonden in de klas.

Dat houdt in dat hij

- Op een veilige, voorspelbare en doelmatige manier zijn klaslokaal inricht en (in samenwerking met zijn leerlingen) zijn middelen en materiaal op een overzichtelijke manier toegankelijk maakt in de

onderwijsleersituatie; zorgvuldig de dag voorbereidt, zodat hij scherp voor ogen heeft welke speel-, werk- en/of leeractiviteiten iedere leerling gaat ondernemen en hij alle aandacht in de klas kan besteden aan de leerlingen.

- Zijn werkzaamheden, de inrichting van het klaslokaal en de planning van de activiteiten goed afstemt op die van andere betrokkenen.
- De klassen-/onderwijsassistent goed op diens taakstelling voorbereidt en waar nodig de juiste begeleiding biedt.
- Adequaat met tijd en middelen omgaat.
- Inzet van middelen afstemt op de leerdoelen en de leeractiviteiten.
- In staat is om werkactiviteiten buiten de school te regelen en te organiseren.
- In overleg en samenwerking met de behandelaars van verschillende disciplines keuzes in behandelingsdoelstelling en aanpak maakt die bijdragen aan een optimale leef- en leeromgeving van de leerlingen; informatie over de leerling, het (plaatsvervangend) gezin of de leefgroep uit diverse bronnen gebruikt, waardoor behoeften, wensen, mogelijkheden en beperkingen van de leerling en zijn omgeving op een samenhangende wijze benaderd worden.

Competentie 5 | Competent in samenwerking met collega's

Doel

Een leerkracht die competent is in samenwerking met collega's, levert zijn bijdrage aan het pedagogisch en didactisch klimaat op zijn school, aan onderlinge samenwerking en aan de schoolorganisatie. Hij draagt de werkwijze in het omgaan met deze doelgroep uit aan collega's en stimuleert betrokkenheid van hun kant.

Bekwaamheidseis

Van een leerkracht SO, die werkt met de genoemde doelgroep, moet dus geëist worden, dat hij een collegiale houding heeft en de kennis en vaardigheden bezit om een professionele bijdrage te leveren aan het pedagogisch en didactisch klimaat van de school, aan de werkverhoudingen en de schoolorganisatie. Zeker in relatie tot de genoemde doelgroep is het van belang om eenduidig, helder en consistent te opereren in de school. Dit betekent dat veel aandacht besteed moet worden aan het geven en vragen van feedback aan collega's over de manier waarop het pedagogisch en didactisch klimaat gezamenlijk wordt vormgegeven en hoe het beleid hieromtrent zich vertaalt in concreet professioneel gedrag in de school en werkverhoudingen. Een open en ontwikkelingsgerichte onderlinge communicatie is hiervoor noodzakelijk. Daarnaast is van belang dat hij op een stimulerende wijze collega's coacht in de omgang met de doelgroep en door zijn eigen betrokkenheid bij de doelgroep acceptatie en betrokkenheid van collega's uit zowel het onderwijs als de zorg opwekt.

Dat houdt in dat hij

- Een 'geborgen en vertrouwde' werkomgeving kan creëren waarin hij, waar nodig, zijn collega's zowel functioneel als sociaal ondersteunt en deze ondersteuning ook van zijn collega's kan vragen en accepteren.
- Bij contacten met leerlingen, ouders en andere professionals op een waarderende manier spreekt over collega's.
- Zich op de hoogte stelt en een duidelijk beeld heeft van de situatie van de leerling in andere leefgebieden, kennis van en over de leerling benut en op zoek gaat naar wat werkt bij deze leerling; zelf een bijdrage levert aan de zorgvuldige overdracht en daar zoveel mogelijk afstemming in zoekt.
- Informatie die voor de voortgang van het werk van belang is aan zijn collega's overdraagt en de informatie die hij van collega's krijgt benut; zorgvuldig is in de overdracht van de toestand van de leerling en eventuele voorvallen die hebben plaatsgevonden.

- In samenspraak de aanpak van de leerlingen ontwerpt; veel aandacht besteedt aan het geven en vragen van feedback aan collega's over de manier waarop het pedagogisch klimaat gezamenlijk wordt vormgegeven en hoe beleid zich vertaalt in concreet professioneel gedrag in de school en in werkverhoudingen.
- Een goede finetuning heeft met de klassen-/onderwijsassistent en collega-groepskracht ('elkaar met een half woord verstaan'), zodat men weet hoe men samen de situatie kan hanteren (over kan nemen, de leerling uit de klas nemen), indien het gedrag van de leerling dreigt te escaleren.
- Een constructieve bijdrage levert aan verschillende vormen van overleg en samenwerking op school.
- Open staat voor en deel uitmaakt van behandelingsprocessen in het kader van de individuele handelingsplanning.
- Collegiale consultatie geeft en ontvangt.
- Actief participeert binnen intervisie.
- Effectief gebruik maakt van de sterke kanten van de collega's.

Competentie 6 | Competent in samenwerking met de omgeving

Doel

Een leerkracht die competent is in samenwerken met de omgeving, levert een zodanige bijdrage aan een goede samenwerking met mensen en instellingen in de omgeving van de school, dat er sprake is van een goede aansluiting tussen buitenschoolse en binnenschoolse (opvoedings)activiteiten voor alle leerlingen.

Bekwaamheidseis

Van een leerkracht SO, die werkt met de genoemde doelgroep, moet dus geëist worden, dat hij de kennis en vaardigheden in huis heeft om goed samen te werken met mensen en instellingen die betrokken zijn bij de leerlingen en zijn school.

Dat houdt in dat hij

- Uitgaat van datgene wat voor de leerling van belang is en in samenwerking met anderen het belang van de leerling voorop stelt en expliciteert.
- Op de hoogte is van en een duidelijk beeld heeft van de situatie waarin de leerling thuis, dan wel in een zorginstelling, verkeert en daar zoveel mogelijk afstemming in zoekt.
- Moeite doet om andermans perspectief op (opvoeden en ontwikkelen) te leren kennen, is oprecht geïnteresseerd en gaat de dialoog aan; luistert en reageert positief op de ander.
- Met ouders en andere belanghebbenden actief zoekt naar mogelijkheden voor contact, ook buiten formale contact- en evaluatiemomenten; proactief informatie geeft over de leerlingen en dat hij de informatie en feedback die hij van ouders en andere belanghebbenden vraagt en krijgt benut om een bijdrage te leveren aan de noodzakelijke continuïteit en consistentie in de omgang met de leerling.
- In staat is om in gesprek met ouders gedrag in de onderwijssituatie uit te leggen, te signaleren wanneer het (psychiatrische) gedrag van de leerling niet begrijpbaar is voor ouders en dit signaal vervolgens neer te leggen bij de orthopedagoog.
- Inschat wanneer hij in de omgang met ouders en leerling ondersteuning nodig heeft; handelt binnen de kaders die daarvoor gelden.
- In zijn gesprekken met ouders een evenwicht kan vinden tussen effectief informeren en (emotioneel) ondersteunen; ontbreken van draagkracht bij ouders signaleert en de juiste professional inschakelt.
- Op een constructieve manier deelneemt aan verschillende vormen van overleg met externe beroepskrachten en instellingen (o.a. zorginstelling, jobcoach, bureau jeugdzorg, algemeen maatschappelijk werk e.d.).

- Zijn professionele opvattingen en werkwijze met betrekking tot een leerling aan ouders en andere belanghebbenden verduidelijkt en verantwoordt, openstaat voor ideeën/opvattingen en in gezamenlijk overleg zo nodig zijn werk met die leerling aanpast. Met ouders duidelijke afspraken maakt en iets doet met opmerkingen, wensen en tips van ouders.

Competentie 7 | Competent in reflectie en ontwikkeling

Doel

Een leerkracht die competent is in reflectie en ontwikkeling denkt voortdurend en doelgericht na over zijn beroepsopvattingen, professionele bekwaamheid en zijn eigen gedrag. Bovendien deelt hij zijn beroepsopvattingen, professionele bekwaamheid en gedrag in relatie tot de doelgroep met collega's in school. Hij weet wat hij belangrijk vindt in zijn leerkrachtschap en van welke waarden, normen en onderwijskundige opvattingen hij uitgaat. Hij heeft een goed beeld van zijn eigen competenties, zijn sterke en zwakke kanten. Hij ontwikkelt zichzelf en zijn onderwijs op een planmatige manier verder, in samenwerking met collega's. Door voortdurende reflectie op zijn gedrag beschouwt hij zijn handelen in relatie tot de doelgroep en stemt hij zijn handelen steeds weer af op de behoefte van de doelgroep. Zo is hij in staat zijn handelingsrepertoire uit te breiden.

Bekwaamheidseis

Van een leerkracht SO, die werkt met de genoemde doelgroep, moet dus verwacht worden dat hij voldoende kennis en vaardigheden in huis heeft om zijn opvattingen over het leerkrachtschap, zijn gedrag in de omgang met de leerlingen, en zijn eigen bekwaamheid te expliciteren en te ontwikkelen. Daarbij is hij bovendien in staat om collega's in te schakelen voor het helpen reflecteren op situaties.

Hij onderzoekt zijn professioneel handelen in relatie tot de doelgroep, ontwikkelt deze voortdurend door zijn handelen aan te passen en bij te stellen.

Dat houdt in dat hij

- Planmatig werkt aan de ontwikkeling van zijn bekwaamheid, door zelf zijn competenties te analyseren, zijn taken kritisch te kiezen en door scholingsactiviteiten te volgen.
- Kritisch kijkt naar voorvallen/werksituaties en deze gebruikt om zijn handelwijze aan te scherpen. Hierbij durft hij te experimenteren met aanpakken. Hij weet dit juist te doseren en beschouwt inschattingsfouten als leermomenten.
- Weet wat gedrag van leerlingen (bv. acting out gedrag, agressie) of collega's bij hem teweegbrengt en hier constructief mee om kan gaan.
- Zorgdraagt voor het bijhouden van (nieuwe) kennis over (de omgang met) psychiatrische ziektebeelden waarmee hij te maken krijgt en de betekenis daarvan voor de leerling, de groep als geheel, ouders e.d.
- Deelneemt aan supervisie en intervisie en daaraan consequenties voor het eigen handelen verbindt, ook waar deze sterk raken aan persoonlijke opvattingen en gevoelens.
- De ontwikkeling van zijn bekwaamheid afstemt op het beleid van de school en deelneemt aan de activiteiten binnen de school op het gebied van organisatieontwikkeling en onderwijsverbetering.
- Zijn handelen binnen en buiten de school verduidelijkt en verantwoordt.
- Een bijdrage levert aan de beroepsontwikkeling op regionaal en eventueel op landelijk en internationaal niveau.

Verdiepingsdimensie

Verdiepingsdimensie A | Professionele beroepshouding en kwaliteiten

A1 | Normatieve professionaliteit: omgaan met de meer gelaagdheid in de hulpvragen van de leerlingen

Doel

De leerkracht SO, die werkt met de genoemde doelgroep, heeft bij de interpretatie van de hulpvragen van de leerling en de daarop afgestemde interventies een passende balans tussen de drie niveaus van zijn professionaliteit:

- Instrumentele professionaliteit: effectief pedagogisch, didactisch en organisatorisch handelen op basis van een goede kennis en beheersing van werkwijzen/methoden en instrumenten/materialen;
- Communicatieve professionaliteit: vinden/onderhouden van een basis van samenwerking met de leerling op basis van vooral zijn interpersoonlijke kennis en vaardigheden;
- Normatieve professionaliteit: aansluiten op motieven/bestaansvragen van de leerlingen; kiezen voor een aanpak die past bij de (gewenste) identiteitsontwikkeling van de leerling.

De problematiek van de doelgroep is, in vergelijking met 'normale' leerlingen, dermate complex, dat dit gevolgen heeft voor het vinden van een balans tussen de drie genoemde niveaus van professionaliteit. Dit vergt meer creativiteit en (zelf)reflectie bij het zoeken naar oplossingen voor vraagstukken, een goede finetuning tussen aanbod, omstandigheden en individu en het aanspreken op datgene wat de leerling motiveert.

Bekwaamheidseis

Van een leerkracht SO, die werkt met de genoemde doelgroep, moet dus geëist worden dat hij:

- Zijn professioneel handelen (uiteindelijk) op een ethische grondslag fundeert. Dit kan onder andere blijken uit een ontwikkelde orthopedagogische visie op zijn taak/functie;
- Alle drie dimensies van zijn professionaliteit ontwikkelt en op alle drie niveaus van professioneel handelen reflecteert (zie competentie 7: reflectie en ontwikkeling).

A2 | Authentiek functioneren: zichzelf hanteren in werksituaties

Doel

De leerkracht SO, die werkt met de genoemde doelgroep, zorgt ervoor dat hij fysiek, emotioneel en cognitief in evenwicht is, om zo effectief te functioneren. Hij reguleert zijn eigen emoties (gevoelens) en motieven en heeft een evenwicht tussen zijn eigen behoeften en belangen en die van de mensen met wie hij werkt. Hij heeft een realistisch zelfbeeld ten aanzien van wie hij is, wat hij wil en kan en hoe hij zich wil ontwikkelen. Hij heeft een evenwicht tussen denk- en daadkracht, tussen investeren in de voortgang van het dagelijkse werk en investeren in zijn eigen ontwikkeling.

Bekwaamheidseis

Van een leerkracht SO, die werkt met de genoemde doelgroep, moet dus geëist worden dat hij voldoende kennis en vaardigheden in huis heeft om ervoor te zorgen dat hij in werksituaties, (fysiek) gezond, (emotioneel) evenwichtig en (rationeel) kritisch kan blijven functioneren.

Dat houdt in dat hij

- Er voor zorgt dat hij in lichamelijk opzicht gezond is en blijft (c.q. in staat is lichamelijke belemmeringen zodanig te hanteren dat hij zijn taken adequaat kan uitvoeren).
- Een goede balans heeft tussen werken en ontspannen.
- Kan omgaan met onverwachte situaties, ook als die spanningsvol zijn, zonder uit zijn professionele rol te

- vallen.
- Eigen grenzen kent.
 - Een goede verstandhouding heeft met de mensen met wie hij werkt.
 - Bevrediging kan putten uit zijn werk en realistische ambities heeft.

Verdiepingsdimensie B | Diepgang in kennistoepassing en -ontwikkeling

B1 | Kennisinhouden en -niveaus

Doel

De leerkracht SO, die werkt met de genoemde doelgroep, zet zijn kennis op zijn vakgebied zo in, dat hij zijn leerlingen optimaal kan ondersteunen in hun leerproces en zijn leerlingen zich maximaal kunnen ontwikkelen. Invulling van de kennisinhouden en -niveaus is mede afhankelijk van de specifieke kenmerken van de leerlingen met wie hij werkt.

Bekwaamheidseis

Van een leerkracht SO moet dus geëist worden dat hij kennisinhouden en -niveaus mede afstemt op de specifieke kenmerken van zijn leerlingen. Bovendien zorgt hij ervoor dat hij op de hoogte is van de nieuwste ontwikkelingen binnen zijn vakgebied.

NB: Voor alle specifieke doelgroepen en functies dienen de volgende dimensies nader uitgewerkt te worden:

- M.b.t. de kennisinhouden kan onderscheid gemaakt worden tussen kennis van de leerling, het leren en de vakinhoud;
- M.b.t. de kennisniveaus kan onderscheid gemaakt worden tussen praktische, methodische en theoretische kennis.

B2 | Cyclus van diagnosticerend onderwijzen

Doel

De leerkracht SO integreert alle elementen in de cyclus van professioneel handelen zodanig, dat door toegenomen kennis over de leerling de begeleiding steeds beter op de leerling wordt afgestemd.

NB: De cyclus van professioneel handelen in het speciaal onderwijs is zo complex, omdat:

- afstemming betrekking heeft op meerdere lagen in het functioneren van de leerlingen;
- er, gezien de aard van de problemen, geen sprake kan zijn van een diagnose-receptmodel: in de begeleiding gaan diagnose en onderwijzen hand in hand;
- er voortdurend keuzes gemaakt dienen te worden op de dimensies zorgen – leren, activeren – compenseren, individueel leren – groepsleren;
- er veelal interdisciplinaire afstemming nodig is;
- (het succes van) de begeleiding van de leerlingen sterk verweven is met het persoonlijk functioneren van de leerkracht.

Bekwaamheidseis

Van een leerkracht SO moet dus geëist worden dat hij:

- professioneel en planmatig handelt, met aandacht voor een goede samenhang tussen alle stappen in de professionele cyclus (bv. handelingsgerichte diagnostiek; het doen van praktijkonderzoek);
- zijn professioneel handelen afstemt op dat van de andere behandelaars (interdisciplinaire samenwerking, afstemming op buitenschoolse activiteiten).